

РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ІНСТИТУТУ МОРАТОРІЮ В БАНКРУТСТВІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ ПРИ ВИКОНАННІ ПОДАТКОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ, ШТРАФНИХ САНКЦІЙ, А ТАКОЖ НАРАХУВАНЬ НА ЦІ ПОДАТКОВІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ

Наукові праці МАУП, 2010, вип. 4(27), с. 151–154

Розглянуто проблематику, нечітке трактування правових норм інституту мораторію та практики їх застосування в частині відновлення платоспроможності боржника.

У практиці країн з ринковою економікою, банкрутство виступає як механізм регулювання та саморегулювання економічних процесів і полягає в дотриманні виконання зобов'язань суб'єктами господарювання.

Об'єктивними процесами ринкової економіки, заснованої на конкуренції, є постійне перетікання капіталів у найбільш дохідні сфери, перерозподіл власності.

Інститут банкрутства має давню історію. Своїм подальшим розвитком він зобов'язаний еволюції підприємництва та вільної конкуренції, за яких суб'єкт господарської (підприємницької) діяльності несе всі ризики, пов'язані з останньою. З одного боку, банкрутство дає можливість відсівати неефективні підприємства, а з другого — сприяє оздоровленню господарських суб'єктів, що зазнають тимчасових фінансових труднощів.

З проголошенням України незалежною демократичною державою було започатковано реформування різних сфер суспільного життя, насамперед — економічної. Проте майже двадцятирічний період здійснення перетворень показує, що їх проведення часто є непослідовним і не дає бажаних наслідків. Одним із результатів неефективної економічної політики стала збитковість, а отже — неплатоспроможність багатьох суб'єктів господарювання. Ця проблема може бути вирішена за допомогою створення дієвого, такого, що відповідає життєвим реаліям, правового регулю-

вання відносин, пов'язаних з неплатоспроможністю та банкрутством.

Інститут неплатоспроможності є невід'ємною складовою законодавства будь-якої розвинутої держави з ринковою економікою й слугує для запобігання ситуаціям, коли переваги виявляються на боці одного з кредиторів, що приступив до стягнення першим і водночас покликаний забезпечити найбільш рівне й справедливе задоволення вимог усіх кредиторів, з урахуванням інтересів як кредиторів, так і самого боржника. Однією з важливих категорій правового регулювання відносин неспроможності (банкрутства) є мораторій на задоволення вимог кредиторів. За Б. Поляковим: "Мораторій є одним з наріжних каменів, на яких ґрунтується вся процедура банкрутства. Завдання мораторію — збереження майнових активів боржника, що в кінцевому рахунку відбивається на сплаті боргу кредиторам" [1].

Пункт 23 ст. 1 Закону України "Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом" встановлює, що мораторій на задоволення вимог кредиторів — це зупинення виконання боржником грошових зобов'язань і зобов'язань щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), термін виконання яких настав до дня введення мораторію, і припинення заходів, спрямованих на забезпечення виконання цих зобов'язань та зобов'язань щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), застосованих до прийняття рішення про введення мораторію [2].

Інститут мораторію виконує триєдину функцію у конкурсному провадженні. По-перше, мораторій забезпечує захист конкурсної маси від незаконних стягнень з боку окремих кредиторів, передусім ініціюючих, і незаконних витрат з боку самого боржника, чим гарантуються права та інтереси сукупності кредиторів, по-друге, він надає захист боржникові від стягнень як сукупності кредиторів, так і окремих кредиторів до часу упорядкованих розрахунків між боржником та сукупністю його кредиторів за правилами конкретної процедури. І, нарешті, по-третє, режим мораторію забезпечує остаточне визначення (фіксацію) обсягу зобов'язань боржника перед сукупністю кредиторів. Ці функції мораторію створюють необхідні організаційно-процесуальні передумови для досягнення мети конкурсного процесу, якою є врегулювання проблеми заборгованості неплатоспроможного боржника на засадах справедливості. Мораторій поширюється на задоволення вимог конкурсних кредиторів з грошових зобов'язань і зобов'язань по сплаті податків і зборів (обов'язкових платежів), а також з вимог відшкодування збитків, які виникли у зв'язку з відмовою керуючого санацією від виконання договорів, укладених до порушення провадження у справі про банкрутство [2].

Мораторій на задоволення вимог кредиторів вводиться одночасно із порушенням справи про банкрутство. Він дає можливість максимально повно зберегти ліквідаційну масу боржника [3, 40]. Дія мораторію поширюється на всі категорії кредиторів, крім поточних та кредиторів за вимогами про виплату заробітної плати, аліментів, відшкодування шкоди, заподіяної здоров'ю та життю громадян, авторської винагороди.

Протягом дії мораторію на задоволення вимог кредиторів:

- забороняється стягнення на підставі виконавчих документів та інших документів, за якими здійснюється стягнення відповідно до законодавства;
- не нараховуються неустойка (штраф, пеня), не застосовуються інші санкції за невиконання чи неналежне виконання грошових зобов'язань і зобов'язань щодо сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування та інші види загальнообов'язкового державного соціального страхування, податків і зборів (обов'язкових платежів) [2]. Під неустойкою (штраф, пеня) розуміється спосіб забезпечення зобов'язання, передбачений ст. 549

ЦКУ [4]. Крім того, до штрафних санкцій, стягнення яких не здійснюються в період мораторію, також належать штрафні санкції, встановлені ст. 16, 17 Закону України "Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами" [5]. До істотних недоліків чинного законодавства слід віднести відсутність належного визначення у законі про банкрутство права поточних кредиторів щодо нарахування неустойки (штрафи, пеня), застосування інших санкцій за невиконання чи неналежне виконання грошових зобов'язань і зобов'язань щодо сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування та інші види загальнообов'язкового державного соціального страхування. Постанова Пленуму Верховного Суду України надає такі роз'яснення.

Дія мораторію поширюється виключно на вимоги виконавчих документів, що одержані кредиторами за їх позовами або безспірними вимогами зобов'язально-правового характеру на всі види забезпечення виконання зобов'язань неплатоспроможного боржника, зокрема зупиняє заходи звернення стягнення на заставлене майно та майно, яке знаходиться у податковій заставі на задоволення вимог кредиторів, забезпечених заставою майна боржника, на вимоги щодо стягнення фінансових санкцій за порушення норм антимонопольного, банківського, валютного законодавства, законодавства про цінні папери, про ціноутворення тощо.

Не нараховуються штрафні санкції (штрафи) та пеня за невиконання чи неналежне виконання зобов'язань щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), про які йдеться у частині четвертій ст. 12 Закону, передбачені ст. 16 та 17 Закону України "Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами". До інших санкцій за невиконання чи неналежне виконання цих зобов'язань, на які поширюється дія мораторію, слід віднести адміністративний арешт активів, передбачений ст. 9 зазначеного Закону [6].

Протилежна позиція, а саме позиція про можливість (необхідність) стягнення санкцій податкового характеру містяться у практиці Вишого Адміністративного Суду України, а саме в постанові, що виходить із приписів ст. 1, ч. 4 ст. 12 Закону України "Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом",

дія мораторію поширюється лише на задоволення вимог конкурсних кредиторів. Щодо зобов'язань поточних кредиторів, які виникли під час судових процедур, правила мораторію не застосовуються і по цих зобов'язаннях, згідно з загальними правилами, застосовуються штрафні (фінансові) санкції за невиконання чи неналежне виконання зобов'язань щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів) [7].

Відповідно до Постанови ВАСУ від 6 грудня 2007 р. можна констатувати, що мораторій не зупиняє виконання боржником грошових зобов'язань і зобов'язань щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), які виникли після введення мораторію, а отже, і не припиняє заходів, спрямованих на їх забезпечення.

Невиконання таких зобов'язань є правопорушенням. Отже, нарахування санкцій, вжиття заходів забезпечення за невиконання згаданих зобов'язань та примусове стягнення на підставі виконавчих документів коштів на виконання таких грошових зобов'язань та зобов'язань щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), а також штрафних санкцій, ґрунтується на законі.

Нарахування неустойки (штрафу, пені), процентів та інших економічних санкцій по всіх видах заборгованості за зобов'язаннями, строк виконання яких настав після порушення справи про банкрутство та введення мораторію, згідно з ч. 1 ст. 23 Закону України "Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом" припиняється лише від дня прийняття господарським судом постанови про визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури [8].

Отже визначення мораторію на задоволення вимог кредиторів і законодавче положення про ненарахування в період дії мораторію неустойки та фінансових санкцій слід тлумачити системно. Цього вимагає очевидне розуміння закону, як системного акту, окремі положення якого не існують у відриві один від одного, а пов'язані між собою. Тому дія мораторію — частково зумовлювати заборону на нарахування штрафних санкцій виключно на вимоги конкурсних кредиторів, що виникли до порушення справи про банкрутство. Поточні ж кредитори не потрапляють під дію мораторію і можуть застосовувати до боржника відповідальність за порушення договірних зобов'язань. Таку ж думку висловлює і суддя ВГСУ Б. М. Поляков,

який вказує, що позбавлення поточних кредиторів можливості застосовувати до боржника фінансові санкції штовхає господарюючих суб'єктів до відмови від співробітництва з особами, щодо яких порушено справу про банкрутство.

Водночас слід зазначити, що судова практика пішла іншим шляхом. ВСУ у постанові від 17 січня 2006 р. у справі № 11/690 вказав, що проміжок часу, протягом якого не нараховується неустойка та не застосовуються інші санкції, тільки відповідає терміну дії мораторію на задоволення кредиторів, але ніяк не пов'язаний з його суттю, що розкривається у ст. 1 Закону про банкрутство. Іншими словами, боржник повинен виконувати зобов'язання, що виникли після введення мораторію, але за їх неналежне виконання неустойка не нараховується, а інші санкції не застосовуються. Беручи до уваги таку позицію ВСУ, позов поточного кредитора про стягнення неустойки (пені, штрафу) з боржника судової перспективи, швидше за все, не має [9, 122–123]. Таким чином, спираючись на зазначену вище практику ВАСУ, має місце протилежна ситуація щодо стягнення, так званих публічних, у тому числі податкових, санкцій.

Література

1. Поляков Б. М. Мораторій в процедурі банкрутства // Електронний ресурс: — [Режим доступу] <http://urpractika.com/article.php?id=10004527>
2. Закон України "Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом" // ВВР України. — 1992. — № 31. — Ст. 440.
3. Поляков Б. М. Законодавство України про банкрутство: теорія та практика його застосування. — К.: ТОВ "Вид-во "Юрид. думка", 2005. — 240 с.
4. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. // ВВР України. — 2003. — № 40–44. — Ст. 549.
5. Закон України "Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами" // ВВР України. — 2000. — № 2181-III.
6. Пленум Верховного Суду України від 18.09.2009 р. № 15 // Комп'ютерна законодавча база "Ліга".
7. Постанова Вищого Адміністративного Суду України від 27.05.2009 р. № К-34882/06 // Комп'ютерна законодавча база "Ліга".
8. Постанова Вищого Адміністративного Суду України від 06.12.2007 р. № К-26640/06 // Комп'ютерна законодавча база "Ліга".
9. Вовк Д. Банкрутство підприємства: процедура — Х.: Фактор, 2009. — 368 с.

Нечітке трактування правових норм інституту мораторію та практики їх застосування в частині відновлення платоспроможності боржника свідчить про дискримінацію, залежно від форм власності, в правах поточних кредиторів, що є порушенням конституційних гарантій, а також про неоднозначність судової практики, і як наслідок — відсутність еталонів застосування законодавства про банкрутство залежно від виду юрисдикції.

Нечеткая трактовка правовых норм института моратория и практики их применения в части восстановления платежеспособности должника свидетельствует о дискриминации, в зависимости от форм собственности, в правах текущих кредиторов, что является нарушением конституционных гарантий, а также о неоднозначности судебной практики, и как следствие — отсутствие эталонов применения законодательства о банкротстве в зависимости от вида юрисдикции.

The interpretation of vague legal standards institute a moratorium and practices to restore the solvency of the debtor evidence of discrimination, depending on ownership, the rights of existing creditors, which is a violation of constitutional guarantees, and the ambiguity of judicial practice and standards as a result of lack of legislation on bankruptcy, depending on the type of jurisdiction.

Надійшла 12 листопада 2010 р.